

(Vojenská terminologie ve spojitosti s procesem zpracování dokumentů doktrinní soustavy AČR)

Není daleko doba, kdy Armáda České republiky dokončí velmi důležitou etapu své výstavby – přechod na profesionální armádu. Výstavba ozbrojených sil ČR bude dál pokračovat v souladu s Konceptí výstavby profesionální Armády České republiky a na cestě k dosažení požadované úrovně klíčových operačních schopností je čekají další postupné kroky. Ruku v ruce s tímto procesem probíhá novelizace zpracovaných a tvorba nových dokumentů doktrinní soustavy AČR. K tomu, aby byly v těchto dokumentech používány stejné pojmy, je nutné sjednotit českou vojenskou terminologii. Proto byl vydán úkol zpracovat pomůcku s pracovním názvem Výkladový slovník vybraných operačních pojmů.

Současný stav v oblasti terminologie

Dne 12. března 1999 vstoupila Česká republika do Organizace Severoatlantické smlouvy (NATO). Tím získala záruku vlastní bezpečnosti a při ozbrojeném útoku i jistotu obrany podporovanou systémem kolektivní obrany spojeneckých států. Vyjádřila tím svou pevnou vůli a odhodlání sdílet se svými spojenci odpovědnost za prosazování a ochranu základních hodnot míru, svobody a demokracie.

Příslušníci ozbrojených sil České republiky se společně s příslušníky ozbrojených sil členských států NATO a dalších zemí zúčastnili a stále zúčastňují mnoha mezinárodních mírových, záchranných i humanitárních operací a aktivně se podílí na činnosti řídicích a velitelských struktur NATO v zahraničí. Předpokladem pro tuto činnost je, že ovládají nejen jazyk spojenců, ale že správně rozumí tomu, o čem mluví (a to platí i pro češtinu), tedy stejný výklad a chápání pojmů – jednotná terminologie.

Výbor pro terminologii MO

Začlenění problematiky terminologie v rezortu Ministerstva obrany řeší rozkaz ministra obrany ČR číslo 18/2003, článek 8, kterým byl zřízen výbor pro terminologii jako odborný orgán Rady pro standardizaci k posuzování problematiky vojenské terminologie. Jeho hlavním úkolem je posuzovat tvorbu terminologie v rezortu MO v závislosti na probíhajících změnách terminologie NATO.

Výbor plní tyto hlavní úkoly:

- ☐ posuzuje návrh terminologického programu Ministerstva obrany,
- ☐ projednává změny v terminologii NATO a jejich zavádění do české vojenské terminologie,
- ☐ posuzuje oborové terminologické slovníky a překlady standardizačních dokumentů z hlediska dodržování terminologie NATO.

Po vstupu na intranetové stránky informačního systému standardizace a po otevření nabídky terminologie - terminologický program rezortu MO lze najít jakési motto české vojenské terminologie:

„Základem pro společnou činnost všech odborností ozbrojených sil je jednotná terminologie, umožňující správně, přesně a jednotně popsat druh činnosti, materiál a další prostředky používané pro vojenské účely.“

Nástrojem pro naplnění tohoto cíle je terminologický program rezortu MO, který je zpracováván na kalendářní rok. Vychází z potřeb ozbrojených sil ČR, navazuje svým obsahem na terminologický program NATO a rozpracovává jeho požadavky do podmínek ČR.

Jeho cílem je:

- ❑ pokračovat ve sjednocování stávajících a nově zaváděných pojmů české vojenské terminologie a prosazovat jejich používání v překladech dokumentů,
- ❑ prosazovat jednotný přístup ke zpracování překladů standardizačních dohod a spojeneckých publikací podle ujednocené odborné části Metodika pro překlady,
- ❑ zvýšit úroveň přijatých překladů standardizační dokumentace.

Nástroje a pomůcky v oblasti terminologie

Jeden z úkolů, který výboru pro terminologii ukládá citovaný rozkaz ministra obrany, se týká slovníků a překladů standardizačních dokumentů, které má výbor posuzovat z hlediska dodržování terminologie NATO.

Na již zmíněných intranetových stránkách informačního systému standardizace (www.stand.acz - nabídka terminologie) je možné najít přehled dostupných produktů, které byly dosud vytvořeny v rámci projektů terminologie.

K využití tak jsou:

- ❑ MultiTerm iX, což je nástroj pro tvorbu uživatelských elektronických slovníků a využívá se k vyhledávání termínů v překládaném textu ve třech jazycích (čeština, angličtina, francouzština),
- ❑ přehledy používaných zkratk a názvů, překladové a výkladové slovníky a sborníky.

Kromě těchto produktů, které jsou řešeny v rámci terminologického programu, existuje celá řada obdobných, různě dostupných odborných materiálů. Jde o desítky překladových a výkladových slovníků, pomůcek a publikací ve všech oblastech obranné standardizace, které léta zpracovávaly stovky odborníků tisíce hodin na sekcích a odborech MO, GŠ, velitelstvích vojsk (sil), vědeckých pracovištích a ve vojenském školství. A nejsou to jenom slovníky, ale i doktríny, návrhy nových předpisů, metodiky, skripta, učebnice a další materiály, které obsahují v textu nebo v samostatných přílohách definice pojmů. Jejich výčet by zabral několik stránek této odborné publikace. Z tohoto pohledu bychom jistě mohli být spokojeni.

V čem je tedy problém?

Obecně je možno říci, že v systému, protože v rezortu obrany neexistuje součást, složka nebo orgán odpovědný za sladění činnosti v této oblasti.

Veškerá zpracovatelská činnost a vydávání terminologických pomůcek jde cestou projektů a ne podle rozkazu ministra obrany ČR číslo 56/1993 a služebního předpisu Vševojsk-15-1 k vydávání interních normativních aktů a služebních pomůcek v působnosti Ministerstva

obranu. Takto vydané pomůcky nemají charakter vojenské normy, a proto je možné najít v různých materiálech stejný, ale odlišně definovaný pojem (například výklad pojmu „útočná operace“ je tímto způsobem uveden v pěti terminologických slovnících, Doktríně AČR 2001 a v návrhu Polního řádu 2002).

Všem odborníkům, kteří pracují na české vojenské terminologii, patří dík za dosud odvedenou záslužnou práci.

Trefou do černého je však názor Ing. Josefa Nastoupila, který v první části svého článku ve Vojenských rozhledech číslo 2/2004 píše:

„Systémovou chybou je, že současný postup zvolený pro zpracování vojenské terminologie je náročný na pracovní síly, málo účinný, těžkopádný, pomalý a drahý a není při něm zaručena úplnost a správnost terminologie.“

Přitom jediné platné terminologické normy, předpis Vševojsk-52-1 Vojenský terminologický slovník z roku 1966 a Názvoslovné normy NN 01 010 – NN 55 0001 vydávané před a těsně po roce 1980 (některé z nich později aktualizované), vyžadují novelizaci nebo přepracování.

Jak dál v české vojenské terminologii

Dne 22. dubna 2004 proběhla ve Vyškově Celoarmádní konference k optimalizaci doktrínální soustavy AČR. Zde poprvé zazněl návrh na vytvoření **doktrínálního výboru AČR** jako řídicího článku pro oblast tvorby doktrínálních dokumentů. Jednou ze tří navržených pracovních skupin výboru by měla být pracovní skupina pro vojenskou terminologii.

V této době už má nově vzniklý řídicí orgán přejmenovaný na **výbor ke koordinaci tvorby, revize a novelizace doktrín, předpisů a pomůcek v oblasti působnosti AČR** za sebou své první jednání a jedním z jeho úkolů bude sjednotit českou vojenskou terminologii.

Vojenský výkladový slovník vybraných operačních pojmů – úkol

Vytvořením výboru ke koordinaci tvorby, revize a novelizace doktrín, předpisů a pomůcek v oblasti působnosti AČR jsou vytvořeny předpoklady pro to, aby tvorba dokumentů doktrínální soustavy, kam patří i terminologické normy, pomůcky a další publikace, byla řízena a koordinována v souladu s vývojem, změnami a potřebami AČR a se standardy NATO. Předpokladem také je, že bude položen větší důraz na sjednocení úsilí odborníků dlouhodobě pracujících v oblasti české vojenské terminologie k ujednacení výkladu pojmů a vytvoření nové terminologické normy, která bude odpovídat jak současným, tak hlavně budoucím potřebám příslušníků rezortu MO.

První krok byl učiněn začátkem letošního roku, kdy NGŠ AČR vydal úkolový list ke zpracování pomůcky s pracovním názvem „Výkladový slovník vybraných operačních a taktických pojmů“ a v něm stanovil základní podmínky pro splnění zpracovatelského úkolu.

Co z tohoto zadání vyplývá:

- ❑ slovník bude mít charakter pomůcky, která je v této etapě určena především zpracovatelům doktrín, předpisů, pomůcek, skript a dalších návazných dokumentů, využitelný bude i pro ostatní armádní pracoviště,
- ❑ obsahem slovníku musí být takové pojmy, které jsou nyní nejvíc používané při tvorbě doktrín a ostatních doktrínálních dokumentů a týkají se AČR a složek zaměřených

na obranu a bezpečnost ČR, výstavby ozbrojených sil a jejich použití v soudobých operacích a odrážejí vývoj vojenské teorie a praxe,

- ❑ slovník má zajistit jednotný výklad, chápání a používání pojmů uvedených v něm, odstranit potřebu a nutnost vyhledávat je v mnoha jiných zdrojích a má přispět i k jejich objasnění,
- ❑ slovník zpracovávat ve spolupráci s výborem pro terminologii M0,
- ❑ konečný rukopis slovníku předložit do konce prosince letošního roku.

Na základě úkolového listu byla ustavena zpracovatelská skupina, která začala v měsíci lednu plnit úkol. Členy zpracovatelské skupiny jsou pracovníci součástí MO, operačně-taktických velitelství, Univerzity obrany a vojenských vědeckých pracovišť. Těsná spolupráce zpracovatelské skupiny s výborem pro terminologii M0 je zaručena i tím, že mnozí ze zpracovatelů jsou jeho členy.

Vojenský výkladový slovník vybraných operačních pojmů – zkušenosti ze zpracování

Celý proces tvorby pomůcky probíhá podle schváleného harmonogramu, který byl zpracován v souladu s RMO číslo 56/1993 a služebním předpisem Vševojsk-15-1 přesto, že slovník v této etapě nebude interním normativním aktem. Dodržení postupu je náročné na čas a také na finanční prostředky, protože materiály musí být rozesílány v písemné podobě. Využití elektronické pošty v rámci celoarmádní datové sítě je zatím spíše pomocný, doplňkový způsob. Proto se stále víc ozývají hlasy po novelizaci obou uvedených norem.

Zpracování slovníku je služební úkol, a tak musí být při styku zpracovatelské skupiny se součástmi rezortu M0 dodržován služební postup. Nově vzniklý výbor ke koordinaci tvorby, revize a novelizace doktrín, předpisů a pomůcek v oblasti působnosti AČR tento postup značně zjednoduší. Správa doktrín v něm bude plnit funkci sekretariátu (podrobnější informace k výše uvedenému je možné najít na webových stránkách Správy doktrín, kde jsou zveřejněny materiály z dubnové Celoarmádní konference k doktrínám).

Výběr pojmů, jejich zařazení a zejména jejich definování je pro správné fungování slovníku to nejdůležitější. Tady se ukázalo být větším problémem, než se zpočátku zdálo, chápání pracovního názvu pomůcky „*Výkladový slovník vybraných operačních pojmů*“ a cíle „*ujednotit výklad základních operačních pojmů*“ jako omezující podmínky pro výběr a zařazení pojmů (přídavné jméno „*operační*“ bylo víc chápáno a vykládáno ve smyslu úrovně, stupně velení na úkor účelu slovníku).

Opakem byla snaha o zařazení vysoce odborných pojmů převážně technicky zaměřených, které neodpovídaly účelu tohoto slovníku.

Stejná situace nastala i s ujednocením nebo změnou výkladu pojmů. Jedna názorová skupina prosazovala naprosto přesnou formulaci s odvoláním na zavedené normy NATO (například AAP-6, AAP-21) nebo již vydané terminologické publikace, druhá naopak upřednostňovala vlastní definice. V prvním případě byly některé změny nutné, protože definice u řady pojmů neodpovídaly současnému stavu, ve druhém případě byly některé návrhy v rozporu se skutečným i cílovým stavem ozbrojených sil nebo předběhly legislativní změny. Projevilo se to jak ve zpracovatelské skupině, tak i v rámci připomínkového řízení.

Jednou ze základních podmínek uložených úkolovým listem zpracovatelům je, že při uvedení pojmu do slovníku bude dodržena zásada uvést český název, jeho anglický ekviva-

lent a výklad pojmu v češtině (později bylo doplněno uvést ještě i francouzský ekvivalent). Výsledným produktem tedy bude český výkladový slovník.

Za dobu více jak pěti let našeho členství v NATO bylo přistoupeno k mnoha standardizačním dohodám, mnoho příslušníků ozbrojených sil pracuje ve strukturách NATO, mnoho jich získalo vzdělání v zahraničí a ještě víc studuje cizí jazyky. Nelze se proto divit, že je běžným jevem zavádění cizích slov do českého mluveného slova i psaného textu.

Skutečnost je taková, že místo sladění činnosti a spolupráce *koordinujeme a kooperujeme*; místo podněcování *iniciujeme*, kombinovaný přesun je *multimodální*, vozidla místo v proudě jezdí *v koloně*; místo instruktáže *brífujeme* (a pleteme si to se shromážděním); ocenění (odhad, vyčíslení) je *evaluace*; složka je *komponent*. Další často používané a velmi oblíbené pojmy jsou *ratifikace* (schválení), *implementace* (uskutečnění, provedení), *aplikace* (využití, uplatnění) a mnoho, mnoho dalších. Bohužel se v nich často zamotá i obratný řečník (*spíkr*) a posluchači (*přítomné auditorium či publikum*) odchází zmateni.

Tady by měla být dodržována zásada: když česky, tak česky, a češtinu „nemodernizovat“ výše naznačeným způsobem. Tak jako v otázkách výběru pojmů a ujednocení výkladu, i v tomto případě zní jeden názor proti a druhý pro zavádění cizích slov (mladá generace pro to používá příznačný výraz: *být in*).

Podobně je to s převzetím přesně přeložených pojmů z angličtiny, které jsou dnes už zapracované do oficiálních dokumentů a běžně používané. Existuje jich mnoho, pro příklad stačí uvést dva typické: *combined, joint a support*.

- a) Combined, joint – AAP-6 Terminologický slovník pojmů a definic NATO tyto pojmy vykládá následujícím způsobem:

combined = monohonárodní, **spojený, společný** (adjektivum, používané pro popis činností, operací a organizací, při nichž spolupracují síly dvou nebo více spojenců;

joint = **společný, spojený** (adjektivum, které popisuje aktivity, činnosti a organizace, ve kterých jsou zapojeny alespoň dva druhy ozbrojených sil).

Je nasnadě, že když dva hovoří o společné operaci bez bližšího upřesnění, dochází k různému chápání významu. A dochází i k úpravám překladů, například CJTF (Combined Joint Task Force) jako společné *smíšené* úkolové uskupení.

Výkladu pojmů víc odpovídá následující překlad:

combined = monohonárodní (spojenecký, koaliční),

joint = společný (spojený).

- b) Support – AAP-6 Terminologický slovník pojmů a definic NATO tento pojem vykládá následujícím způsobem:

support = 1. podpora, 2. zabezpečení (činnost vojsk nebo jejich součástí, které pomáhají plnit hlavní úkol, chrání, doplňují nebo vytváří podmínky pro plnění úkolu jiným jednotkám).

Proto *combat support* – podpora boje a *logistic support* – logistické zabezpečení.

Při překladech spojeneckých publikací byl pojem *logistic support* převzat jako *logistická podpora* přesto, že v AAP-6 (závazná norma STANAG 3680) je vždy pojem *logistic support* přeložen v názvech i v textu jako *logistické zabezpečení* (například pojmy: *combined logistic support* – monohonárodní logistické zabezpečení; *integrated logistic support* – integrované logistické zabezpečení a nebo příklad z textu: ... *the movement of combat forces and their logistic support into an objective area...* - ... přesun bojových sil a jejich logistického zabezpečení do cílového prostoru ...).

I v tomto případě jsou dvě skupiny názorů. Větší je pro používání *zabezpečení* pro veškerou činnost vojsk kromě bojové podpory (například: letectvo podporuje boj pozemních sil, dělostřelectvo podporuje boj mechanizovaných jednotek, ale logistické služby zabezpečují vojskům stravu, výstroj, munici apod.). Ta menší prosazuje *podporu* obecně (takže logistická podpora stravou, výstrojí..., informační podpora rozhodnutí velitele, komunikační a informační podpora apod.).

Z uvedeného vyplývá, že pokud nedojde ke všeobecné shodě, musí existovat orgán, který problematiku posoudí a předloží funkcionáři s odpovídající rozhodovací pravomocí kvalifikovaný návrh. A jsme opět u výboru ke koordinaci tvorby, revize a novelizace doktrín, předpisů a pomůcek v oblasti působnosti AČR, který je tím orgánem a bude tuto funkci plnit.

Závěr

Vstup České republiky do NATO a přistoupení k mnoha standardizačním dohodám – to byl podnět k takřka masovému zpracování doktrín podle schválené hierarchie, což vedlo k výrazným změnám v české vojenské terminologii.

Několikaleté zkušenosti ukázaly na nutnost řízení činnosti a sladění úsilí odborníků v procesu tvorby doktrinárních dokumentů. To bylo vzato v úvahu při probíhajících organizačních změnách a byla vytvořena Správa doktrín, která začala plnit svou funkci a úkoly. A je i hnacím motorem změn v dosavadním systému tvorby dokumentů doktrinární soustavy.

Vojenský výkladový slovník vybraných operačních pojmů je jedním z prvních úkolů v nově tvořeném systému.

Je to časově omezený úkol a musí být splněn v termínu. Je to první krok na dlouhé cestě, zatím jen v operační oblasti, která by v budoucnu měla být (a bude) zakončena vydáním závazné terminologické normy. Ani potom nebude konec. Bude nutná pravidelná revize a novelizace slovníku, protože vývoj je tak rychlý, že už v době jeho vydání řada pojmů neopovídá skutečnosti.

Armáda České republiky prochází zcela bezprecedentní a vpravdě revoluční změnou, jejíž efekty – z hlediska bojové schopnosti, nákladů, motivace vojáků, vztahu veřejnosti k ní – dnes ještě není možné stoprocentně znát, protože se teprve utvářejí. Jejich znalost nám přinese budoucnost, budoucnost bezprostřední, ale i ta vzdálenější. Teprve ta nám ukáže, nakolik můžeme být na svou armádu hrdí a nakolik můžeme její vklad do naší bezpečnosti a do světového míru a pořádku hodnotit jednoznačně pozitivně. Dokončit tuto hlubokou transformaci armády je prvořadým úkolem.

Jako vrchní velitel ozbrojených sil Vám mohu slíbit, že Vám budu ve všech těchto věcech kdykoli nápomocný.

**Z vystoupení prezidenta České republiky Václava Klause
na velitelském shromáždění 2. 11. 2004**